ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՇԱԲԱԹ 24 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1877 — 1082

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Պատերազմական գործողութիւնքն ըստ մա... դադարեալ լինելով 'ի պատճառս խստու... ձմեռային եղանակին, և Բարձրագոյն ...ռան հաշտութիւն կնքելու համար շրջաբերա... համակաւ միով Եւրոպիոյ մեծ տէրութեանց ...միջամտութիւնն արդէն խնդրած լինելով, Եւրո... օրագրութիւնք ըստ մեծի մասին ...ւ միջամտութեան օրինաւորութեան կամ ...օրինաւորութեան վրայօք խորհրդածութիւն... կըհրատարակեն ։

...նտոնի «Թայմզ» և Պէրլինի «Նազէթ տը ...մայն տիւ Նոր» գլխաւոր օրագիրքն՝ տես... թէ օսմանեան կայսերական կառավարու... ըստ զօրութեան փարիզի 1856 ամին ...նադրութեան՝ Եւրոպիոյ մեծ տէրութեանց ...միջամտութիւնն կըխնդրէ, յառաջ կըբերեն թէ՝ ...մէջ երկուց տէրութեանց եղեալ պատերազմ ...հարկաւ կըջնջէ զդաշնադրութիւնն որ 'ի ...մէջ նոցա հաստատեալ էր, հետևաբար Ռու... համար փարիզի դաշնադրութեան գոյու... ջնջուած է այժմ կըսեն, և կըյաւելուն ...Թուրքիան պարտի ուղղակի Ռուսիոյ հետ ...համակից լինել և իրենց մէջ որոշել զպայմանն ...թեան ։

Իսկ ուրիշ լրագիրք՝ աւելի ուղիղ և խոհական ...և ըստ իրաւանց քննելով զխնդիրն՝ կը ...ստատեն թէ յիշեալ դաշնադրութիւնն մի... Ռուսիոյ և Թուրքիոյ կառավարութեանց ...կնքեալ չէ. այլ նորա մէջ կըգտնուին Գեր... ...նիոյ, Աւստրիոյ, Գաղղիոյ, Անգղիոյ և Իտա... տէրութեանց ստորագրութիւնքն, որոց ...ամբ Բարձրագոյն Դուռն պարտաւորու... ...իւններ ունի զօրութեամբ նոյն դաշնադրու... ...ան՝ ինչպէս նաև փոխադարձ պարտաւորու... ...իւնք հաստատեալ են 'ի մէջ միւս ստորագր... ...պետութեանց, և այս փոխադարձ պար... տաւորութիւնքն չեն կրնար ջնջուիլ բայց միայն հաւանութեամբ ստորագրող բոլոր տէրու... թեանց, և այս պայմանն յատկապէս նշանակ... ուած է Լոնտոնի 1871ին դաշնագրին (բրօթօքօլ) մէջ ։ Այս պրուցուածներէն կըհետևի որ այժ... մեան կնքուելոց հաշտութեան դաշնադրու... թեան մէջ ոչ միայն պատերազմող երկու տէ... րութեանց իրաւունքն՝ այլև միւս տէրութեանց իրաւունքն ևս նկատողութեան առնելու հարկ և պարտաւորութիւն կայ. զոր ոչ Ռուսիան և ոչ Թուրքիան կրնայ զանց ընել առանց հաւա... նութեան նոցա, ըստ զօրութեան փարիզի դաշ... նադրութեան ։

Իրաց այս դաշնադրական վիճակին մէջ Բ. Դուռն փութացաւ իւր պարտքն կատարել դի... մելով 'ի միջամտութիւն մեծ տէրութեանց վասն պայմանաց հաշտութեան՝ զոր պատրաստ է կնքելոյ Ռուսիոյ հետ ։ Կըմնայ այժմ Եւրոպիոյ մեծ տէրութեանց պարտքն, զոր պիտի չյապա... ղին անշուշտ 'ի գործ դնելու 'ի պաշտպանու... թիւն իրաւանց և օգտից իւրեանց ։

Մեծին Բրիտանիոյ կառավարութիւնն՝ իւր զինուորական պատրաստութեանց նոր գործու... նէութիւն մի տալով հանդերձ, Գաղղիոյ և Ի... տալիոյ դաշնակաց հետ բանակից կըլինի՝ որպէսզի միաբանութեամբ խնդրեն 'ի Ռուսաց կայսերա... կան կառավարութենէն, որ չմերժէ զբարեկա... մական միջամտութիւնն մեծ տէրութեանց վասն հաշտութեանն որ պիտի կարգադրուի ։

Պէրլինէն կըգրեն թէ Գերմանիոյ կառավա... րութիւնն՝ 'ի պատասխանի Բարձրագոյն Դրան շրջաբերականին գրուցած է թէ՝ այժմեան պա... րագայից մէջ Գերմանիան ամենևին օրինաւոր պատճառ մի չտեսներ միջամտելու և թէ Բարձ... րագոյն Դուռն՝ եթէ զհաշտութիւն կամի, կա... տարելապէս ազատ է դիմել առ Ռուսիան ։

Կըհաւաստեն թէ Աւստրօ—Հունգարիոյ կա... ռավարութեան պատասխանն ևս միևնոյն միօք գրեալ է ։

Իսկ Անգղիան կըպահանջէ, որ Ռուսիոյ և Թուրքիոյ մէջ կնքուելու հաշտութեան բանա... խօսութիւնքն՝ Կ. Պօլսոյ խորհրդակցութեան (քօնֆէրանս) որոշմանց վերայ հիմնուի ։ Հետևա... բար Անգղիոյ առաջին նախարար լորտ Պի... քընսֆիլտ հարկ կըհամարի որ Բ. Դրան առա... ջարկութիւնն յուղարկուի Ռուսիոյ կառավա... րութեան, յաւելցնելով թէ արժան է յարգել և գոհ ընել նորա զգացմունքն զկնի յաղթու... թեան իւրոյ. այսու ամենայնիւ կըխնդրէ որ մեծ տէրութիւնքն 'ի ժողով գումարուելով նշանակեն զպայմանս հաշտութեան ։ Եթէ Ռուսիան մերժէ զայս առաջարկութիւն, կըսէ, Լոնտոնէն գրեալ նամակ մի, լորտ Պիքընսֆիլտ պաշտօնական կերպիւ պիտի հաղորդէ յիշեալ տէրութեան զպահանջմունս Անգղիոյ. և այս ընթացքն դուցէ ընկերացեալ եղիցի յայնպիսի ցոյցերէ՝ որոց նպատակն պիտի լինի կատարեալ ապահովութեան ներքև դնել զօգուտս Մե... ծին—Բրիտանիոյ ։

«Անգղիան այնպիսի կացութեան մը մէջ կը... գտնուի, կըսէ Ժուռնալ տէ Տէպա օրագիրն, որ անպատճառ պարտաւորեալ է բան մի ընել, եթէ չկամիր որ բոլորովին կորսնցնէ զազդեցու... թիւն և զարժանաւորութիւն իւր ։ Կըկրկնեն անդադար թէ երեք կայսերք՝ մէկ կողմ թող... լով զԱնգղիան և զմիւս տէրութիւնս, կարգա... դրեալ են 'ի մէջ իւրեանց զԱրևելեան խնդիրն։ Առաջին անգամն չէ որ այսպիսի փորձ մի 'ի գործ դրուեցաւ ։ Պէրլինի յիշատակագրին (memorandum) ժամանակն ևս երեք կայսերու... թիւնքն կարծեցին կարող լինել կարգադրել մէջերնին Արևելեան գործքերը. միւս տէրու... թիւնքն 'ի բաց թողուած էին 'ի բանախօսու... թեանց, բաւական համարելով հաղորդել նոցա զորոշումն նոյն բանախօսութեանց։ Բայց միայն Անգղիոյ կառավարութեան ընդդիմութիւնն այս օրինակ առանձին կարգադրութեան՝ բա... ւական եղև տապալել զայն 'ի հիմանց ։ Արդեօք

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Պազէյ (Զվիցցէրիա) 28 Նոյմբ. 1877

Ազնիւ բարեկամ,

...ւէև Սենէկա՝ հին աշխարհի այս մեծանուն և ...ոզմավաստակ իմաստասէրն լաւութիւնը կդովէ ...նորա վրայով խօսած ատեն կըսէ, «Օրէնք ...ութեան բովանդակութիւնն է համօրէն օրի... ...ց, և ուր խորագոյն է նորին պահպանութիւն՝ ...դ պնդագոյն է առաքինութիւնն և մեծա... ...ն է չինութիւնն'', սակայն տարակոյս չկայ ...նա՝ իւր այս վճռովն զմեզ մշտնջենաւոր և ...իտենական լաւութեան դատապարտել չկա... ...այլ պարզապէս իւր նպատակն է մի սկըզ... ...նք սովրեցնել մեզ, որոյ օգտակարութիւնն ...կարևորութիւնը մասնաւորապէս վարժարա... ...ց և ուսումնական խնդիրներու յատկացեալ ...հից և դաշնաց մէջ զգալի է. իսկ գալով ...առօրեայ հրապարակական կենաց, հոս ...ել չըլլար. զի կենաց ասպարիզում մանչ և ...մր կենալ՝ զգայուն սիրտ և բանաւոր հոգի ...ունեցող, խորհող և տրամաբանող մարդոյ գործ ...նա՝ այս մասին լաւ կենալն իբր մի ոճիր ...նկատէ, ուստի և ջանք 'ի գործ կըդնէ որպէս ...յն բարբառոյ յանապատի 'ի լուր աշխարհի ...ուսելոյ, մանաւանդ երբ մէկը՝ իւր աչքերն իւր ...ուրջն ապրող բազմութեան վերայ դարձնէ և ...ոխին գործքն, բարքն ու վարքն ուշադրու... ...թեան առնէ, յայնժամ չէ կարելի նմա երկար ատեն ափ 'ի բերան կալ. հապա լաւութեան կապն խզելոյ պէտքն կըզգայ նա իւր կուրծ... քում։ Փառք, այո հազար շնորհակալութիւն մեր բարեխնամ Արարչին, որ մեզ պարգևեր է խօսելու կարողութիւնն. ո՛հ, քանի՛ դառն, քանի՛ անտանելի կըլինէր կեանքն մեզ համար, եթէ Տիեզերաց ստեղծիչն այս թանկագին ձիր... քըն մեզ տուած չլինէր, և քանի՛ շնորհապարտ եմ նաև ես առ Աստուած վասն իւր այս անգին պարգևին, որով կարողեմ՝ օտար երկրէ մերթ ընդ մերթ պատուական Արշալուսոյդ միջոցաւ Հայուն հետ խօսիլ այլևայլ խնդրոց նկատմամբ և իւր ուշադրութիւնը գրաւել ինչ ինչ առար... կայից վերայ, զորս խորհրդածութեան առնուլ մեզ պարտ է ։ Արդարև, բարեկամ, շատ ըսե... լիքներ կան, զորս արժան և վայելուչ կիրակի օրերն եկեղեցեաց բեմերէն քարոզել, և ժողո... վրդեան՝ մասնաւորապէս գործաւորաց դասուն ուշադրութեանը առարկայ ընել. կարևոր խըն... դիրներ, որոց վերայ յաւէտ ազգային լրա... գրաց արժան է որ միտք յոգնեցնեն և առօր... եայ քննադատութեան ենթարկեն զայնոսիկ ։ Այո օրագրաց պարտքն և անբռնաբարելի ի... րաւունքն է ամբոխին մոլութեանց հարուածներ տալ, և միանգամայն 'ի լուր աշխարհի հռչակել բոլոր այն առաքինութիւններն՝ առանց որոց մարդիկ յաւիտեան 'ի թշուառութեան և յա... նարգանս մնան և խպառ կորնչին ։ Օ՛ն ուրեմն, թող Արշալոյսն, այժմու Հայ լրագրութեան անդրանիկն, այս մասին իւր ծառայութիւնն մատուցանէ Ազգին, և ես իմ մասիս ...ժարութեամբ ամեն աշխատութիւն յանձն կառ... նում հարկ եղածն մերթ ընդ մերթ գրելոյ ։ Իբր աղբիւր գրութեանցս՝ պիտի ծառայեն ինձ Ըսփըճընի՝ Անգղիացի բարձրաստիճան և հռչա... կաւոր եկեղեցականի միոյ անցեալ տարի 'ի լոյս ընծայած «Բան ըստ յոյժն'' անուն օգտաւէտ գրքոյկը, ինչպէս նաև գերմաներէն ժողովր... դական գրութիւնք ։

Գալով Ըսփըճընի, սա իւր գրքուկին յառա... ջաբանին մէջ հետևեալ կերպիւ կըխօսի իւր ընտրած անուան նկատմամբ. ինքն ընդ արօ... րին, այսինքն իբր հերկագործ (չիֆթճի) ժողո... վրդեան հետ ։ «Անուն» մի՝ զոր կրելոյ իրաւամբ դիրք և արժանիք ունիմ, կըսէ նա. քանզի Ս. Աւետարանի պաշտօնեայ լինելով, ձեռնարկած եմ զբաղիլ զմաճով և պարտաւոր եմ մշակել զերկիր խոպան, և ցանել անդ զսերմն բարի պտղոյ ։ Գալով գրութեանս զուարթ, ծաղրա... ծու և երբեմն երգիծաբան ոճոյն, ինձ կըթուի որ այս մասին հարկ չկայ ներումն խնդրել յըն... թերցողաց, եթէ ես հասարակութեան մօտ բանաւոր և բարոյական կրթութեան համար ունկնդրութիւն գտնելոյ բաղդին արժանանամ. Լուրջ և ձանձրացուցիչ լինել մի շատ նշանաւոր առաքինութիւն չէ''։

* *
*

Եթէ երբէք ժողովրդեան «գործաւոր'' ա... նուանն կրող մասին համար վտանգալի, դառն և աղէտալի մի ժամանակ եղած է, այն ալ ստուգիւ ներկայ ժամանակս է յորում թշուա... ռութիւնն՝ իւր ամբողջ նշանակութեամբ, աշ...

միևնոյն տեսարա՞նն պիտի ներկայանա՞յ մեզ.— չեմք գիտեր ։ Բայց տարակոյս չկայ թէ Անգղիան, թէև միայնակ մնայ, անհրաժեշտ հարկին ներքև կըգտնուի որևէ ճիգն 'ի գործ դնել 'ի փրկութիւն օգտից իւրոց"։

Վիէննայի Ֆրէմտէնպլաթ օրագիրն, որ մինչև ցայսօր երից կայսերաց դաշնակցութեան քաղաքականութեան գլխաւոր պաշտպաններէն մին եղած էր, հետևեալ խորհրդածութիւններն կընէ.

«Անգղիան չկրնար և չկամիր, կըսէ, սպասել որ դէպքերն յանկարծ իւր վերայ հասնին յանպատրաստից, և կերևնչի որ բոլորովին մէկ կողմ թող տրուած չլինի յերից կայսրութեանց. ինչպէս կըսէ «Սթէնտէրտ», Անգղիան կըպահանջէ որ ինքն ևս (իբրև մի մեծ տէրութիւն) ձայն մի ունենայ 'ի վերջնական կարգադրութեան Արևելեան խնդրոյն, և կըյաւելյնեմք 'ի կողմանէ մերմէ, կըսէ Ֆրէմտէնպլաթ, թէ Անգղիան ունի զամենայն կարելի իրաւունս առ 'ի պահանջել զայս ձայն ։ Մեք 'ի սկզբանէ անտի հաստատապէս ապացուցինք թէ բովանդակ Եւրոպան անհրաժեշտ կերպիւ իրաւունք ունի մասնակից լինել Արևելեան գործոց վերջնական կարգադրութեանն. ուստի կըբողոքեմք ընդդէմ առանձին հաշտութեան 'ի մէջ Ռուսիոյ և Թուրքիոյ, որ պիտի լինէր առանց մեր մասնակցութեան և հաւանականաբար ընդդէմ մեր օգտից ։ Այո, կըբողոքեմք միևնոյն գործունէութեամբ՝ զոր կրնայ ընել հասարակաց կարծիքն . . . Անգղիոյ մէջ ։ Առանց սպասելոյ բարլամէնթին գումարման, Անգղիան պարտի փութալ արգելուլ զՀէլլադան 'ի հետևելոյ Սերպիոյ օրինակին, 'ի գերև հանել զխաղն՝ որ ըստ երևմանց՝ կըպատրաստուի 'ի մէջ Հելլէնական կառավարութեան և Իտալիոյ ։ Ի բաց առեալ զԳերմանիան՝ որ 'ի նորոյ հրատարակեաց թէ ուղղակի օգուտ մի չունի պաշտպանելու Արևելեան խնդրոյն մէջ, միւս ամեն տէրութիւնքն պիտի զգան զհակահարուածն գործունեայ քաղաքականութեան՝ այսինքն զինուորական շարժմանն, եթէ Անգղիան իրօք հետևի այս ընթացքին. և այս կերպիւ եւրոպական քաղաքականութիւնն պիտի ստիպուի թողուլ զշաւիղն ուրում կըհետևի ցարդ առ 'ի մնանել 'ի տարբեր յոյժ շաւղի ։

Լոնտոն, 5 Դեկտ. 1877

Յարգոյ խմբագիր Արշալուսոյ,

.... Հարկ չէ ինձ ասել ձեզ թէ արդի Ռուսօ—Օսմանեան պատերազմն գրաւած է բոլորովին զուշադրութիւնն Անգղիոյ ժողովրդեան, որ անձկութեամբ կըհսկէ պատերազմին իւրաքանչիւր դարձուածքին վերայ ։ Եւ արդարև չկայ երկիր մի, ուր այնչափ մտատանջութիւն պատճառէ այս պատերազմն՝ որչափ Մեծին—Բրիտանիոյ մէջ ։ Ռուսիա՝ այս ժողովրդեան համար երազական ճիւաղ (cauchemar) մի է, որ անդադար կըճնշէ զնա ։ Անգղիան՝ Ռուսիա բառին ներքև Հնդկաստան կընշմարէ . . . . ։ Կայ մի մեծ կուսակցութիւն՝ որ Ռուսիոյ հետ կըհամակրի. սակայն պարտ է խոստովանիլ՝ թէ հասարակաց կարծիքն՝ ընդհանուր առմամբ, Օսմանցւոց նպաստաւոր է ։ Մինչդեռ Օսմանեան զօրքն փառաւոր յաղթութիւններ կըտանէին Ռուսաց վերայ, և բոլոր Եւրոպա միաբերան հիացմամբ կըհռչակէր զքաջութիւն նոցա, Անգղիա կըհրճուէր կուրախանայր և զաղագայն՝ հոգւոյ հանդստութեամբ կընկատէր . . . ։ Սակայն վերջին ժամանակներս երբ Ռուսիոյ զօրաբանակներն ևս մի քանի յաղթութիւններ տարին, մանաւանդ Ասիոյ մէջ երբ Բլէվնայի շրջապատ ամրոցներն պաշարելով Ղազի Օսման փաշային յարատևուն հաղորդակցութիւնն արգիլեցին, երբ վերջապէս Կարս ևս Ռուսիոյ ձեռքն անցաւ, Անգղիոյ ժողովուրդն սկսաւ նորէն շարժիլ և մտատանջութեան ցոյցեր տալ ։ Օսմանեան կառավարութեան նպաստաւոր լրագիրք, գլխաւորապէս Սթէնտըրտ և Տէյլի Թէլէկրաֆ՝ սկսան բարձրաձայն աղաղակել, հասարակաց ուշադրութիւնն գրգռել և Թագուհւոյն կառավարութիւնն ստիպել թէ ժամանակն հասեալ է և հարկ 'ի վերայ կայ որ Մեծն—Բրիտանիա միանայ Օսմանեան կառավարութեան հետ և զյառաջադիմութիւնն Ռուսիոյ յետս կասեցնէ ։ Մի քանի օր յառաջ ազդեցութեան տէր անձանց պատգամաւորութիւն մի՝ Լըրսթբամպէլի առաջնորդութեամբ արտաքին գործոց նախարար Լորտ Տէրպիի ներկայացաւ՝ զուշադրութիւն նորա հրաւիրելով Ռուսօ—Օսմանեան պատերազմին ներկայ վիճակին վերայ և խնդրելով որ Թագուհւոյն կառավարութիւնն գործնական միջոցներ ձեռք առնու և խաղաղութիւն հաստատէ, յաւելյնելով թէ Կոստանդնուպոլիս 'ի վտանգի է և թէ եթէ Ռուսիա Կ. Պոլսոյ տիրապետէ, Անգղիոյ շահերն 'ի վտանգի պիտի լինին, թէ Ռուսիա պէտք չէ բնաւ որ Հայաստանի տիրէ, քանզի Եփրատ դէպ 'ի Հնդկաստան կ'առաջնորդէ . . . ։

Թէպէտև հաւատի եմ թէ Լորտ Տէրպիի այս ռութիւ ըրած պատասխանն արդէն յայտնի եղած է ձեզ հեռագրով, սակայն ներեցէք ինձ, որ զնոյնն համառօտիւ ամփոփեմ աստ ։

Լորտ Տէրպի՝ ըստ իւր պաշտօնական փափուկ դրութեանն, խիստ զգոյշ և զգօն կերպիւ պատասխանեց ։ Նորա կարծեաց համեմատ՝ Պոլիս անմիջական վտանգի մէջ չէ և թէ նոյն մայրաքաղաքին նկատմամբ ուրիշ ռութիւ զգաղափար իւր յայտնեալ է և չկամիր այս փափուկ խնդրով զբաղիլ այժմ ։ Թէ Անգղիոյ՝ Հնդկաստանի հետ ունեցած հաղորդակցութիւնն Եփրատի ձորէն կախեալ չէ և թէ ցորչափ ժամանակ որ Սուէզի անցքն ունիմք՝ Հնդկաստանի հետ մեր հաղորդակցութիւնն ապահովեալ է ասաց ։

Պատգամաւորութենէն մին դիտողութիւն ըրաւ թէ երբ Ռուսիա Դրապիզոնի տիրապետէ, Սուէզի անցքն իսկ 'ի վտանգի կըլինի ։ Լորտ Տէրպի այս մակածութիւնն մերժեց ասելով թէ ինքն այս գաղափարէն չէ ։ Գիտեմ, յաւելցուց Լորտ Տէրպի, շատեր կան այս երկրիս մէջ, որ կըփափաքին որպէսզի Թագուհւոյն կառավարութիւնն միանայ Օսմանեան կառավարութեան հետ, և Ռուսիոյ դէմ պատերազմ հրատարակէ ։ Ուրիշ պատերազմաց առթիւ իսկ այսպիսի գաղափարներ յայտնուած են, և կըյիշեմ թէ Ամերիկայի Միացեալ—Նահանգաց և Գաղղիա—Գերմանական պատերազմաց առթիւ բազումք կըպախարակէին զկառավարութիւնն Թագուհւոյն՝ նոյն պատերազմաց չմասնակցելոյն համար ։ Արդ կըհամարձակիմ ասել թէ այս երկրին ժողովրդեան մեկ մասն այնպէս կըխորհի այսօր թէ եթէ Անգղիա վերոյիշեալ պատերազմաց մասնակցէր, խիստ մեծ յիմարութիւն գործած պիտի լինէր ։ Ես կարծեմ որ եթէ պատերազմն անհրաժեշտ հարկ չլինի, նորա հրատարակութիւնն քրէական յանցանք մի է ։

Անոնք որ՝ Անգղիոյ կառավարութեան յարգ հետևած քաղաքականութեան ուշի ուշով մատդիր եղած են, ոչ սակաւ պիտի զարմանան անշուշտ Լորտ Տէրպիի այս արտայայտութեանց վերայ. որք աւելի նպաստաւոր ազդեցութիւն ըրին Բէդէրսպուրկի մէջ քան թէ այս երկրիս ժողովրդեան մեկ մասին վերայ. և սորա ապացոյցն է Սթէնտըրտ և Տէյլի Թէլէկրաֆ լրագրաց սաստիկ զայրացումն ընդդէմ Թագուհւոյն կառավարութեան ։

Մասիս՝ Սթէնտըրտ լրագրոյն հայոց նկատմամբ գործածեալ անվայելուչ և վատ լեզուին համար ազգասիրաբար դժկամակեալ՝ գաղնապէս կըդանգատի նորա դէմ ։ Իսկ՝ թէ Մասիսի տուած արժանաւոր պատասխանն Սթէնտըրտի հաղոր-

---

խարհնս ամեն կողմն խեղճ գործաւորաց միջընջենական մասն և բաժինն դարձած է ։ Աղքատութիւնն օրըստօրէ իրենց մօտ ճարակելոյ վրայ լինելով, բնականաբար մարդկային սրտի և բնութեան՝ Ստեղծողէն պարգևեալ ազնուաբարոյութիւնը սակաւ առ սակաւ իրենցմէ անհետ ըլլալոյ վրայ է. որով սոքա նիւթապէս և բարոյապէս դառն և անտանելի վիճակի մը ենթարկուած են. մի այնպիսի տխուր վիճակի, որոյ անմիջական հետևանքն ու վախճանն՝ մարմնոյ և հոգւոյ կորուստ է. այո, անդարմանելի կորուստ ։ Բայց ի՞նչ է այս աղէտալի կորստեան իսկական պատճառն. արդարև մի դժուարին հարցումն է այս, որոյ 'ի պատասխանի հազարաւոր գրքեր գրուած են ցարդ և դեռ ամեն օր 'ի լոյս ընծայուելոյ վրայ են. և սակայն ոչ ոք կարող եղև ցարդ այն կարևոր խնդրոյն մի հիմնական լուծումն տալ. զի կրնամ ասել զի զայս խորհող անձի մը ուշադրութեանը և մտածմանը առարկայ հանդիսացող խնդրոց կնճռադոյնն է, որոյ հանգամանքը այն աստիճան բազմադիմի են, որ չէ հնար 'ի մի գաղափար կեդրոնացնել զայնոսիկ. այսու հանդերձ հարկ է մեզ յարաժամ խորհիլ առ այս. զի ինչպէս որ բժիշկն զհիւանդն դարմանել կարենալոյ համար՝ նորա ախտին ուսկից յառաջ գալն անհրաժեշտ գիտնալ պարտի, նոյնպէս պարտ է և մեզ որոնել և գտանել այն անիծեալ աղբիւրը՝ յորմէ 'ի սկզբանէ անտի ամեն ցաւ, վիշտ և աղէտ մարդկային կենաց ապաքինում ծագումն առած, զարգացած և մինչև մեր օրերը հասած է ։ Կուզեմք կարճ, դիւրըմբռնելի և ճշմարիտ խօսիլ և մէկ խօսքով այն աղբիւրն նշանակել, պարտիմք ուրեմն սրբազան Մատենին հետ ցաւ 'ի սիրտ խոստովանիլ թէ ան՝ տկարապէս մարդոյս իւր Արարչէն բաժնուիլն ու օտարանալն է ։ Զայս ապացուցանելոյ համար կարծեմ՝ բաւական է 'ի նկատի առնուլ մեր նախածնողաց սկզբնական վիճակն ու կացութիւնն Եդեմական աշխարհում. քանի՞օն երջանիկ կըգտնեմք զիրենք 'ի դրախտին, յորում նոքա 'ի ներկայութեան Ստեղծողին իւրեանց՝ իբր սիրասուն զաւակունք գորովագութ հօր մը՝ կապրէին. սակայն աւաղ, զի թելադրեալ 'ի փորձիչէն ճաշակեցին նոքա արգելեալ ծառոյն պտուղէն և ահա իրենց առած այս յանդուգն քայլը զիրենք և իրենց սերունդը դարուց 'ի դարս հեռու հեռու և միշտ ևս աւելի հեռու մղեց այն անճառելի Լակէն, որ աղբիւր է երջանկութեան և անմահ կենաց ։ Բնական էր որ մեր նախածնողք իրենց զաւակաց իբր մշանջենական ժառանգութիւն թողէին զոր ինչ իրենք ունէին ։ Եւ ի՞նչ էր արդեօք նոցա ունեցածը կամ ստացածը յետ անկման իւրեանց ։ — Թշուառութիւն, տանջանք, ցաւ և նեղութիւն. ի մի բան կեանք մի՝ լի ամեն տեսակ վշտով և չարիքով, յորոց մէնմի ամբարած իւր մասնաւոր բաժինը պարտի ընդունել,—աղէտից բաժակ մի լի դառնութեամբ, զոր մարդս ցյստակ պարտի ըմպել ։ Ահա այսպէս մարդը՝ տնեղերաց Արարչին գլուխ—գործոյը, արարածոց վեհագոյնը, և 'ի պատկերի Աստուծոյ ստեղծեալ, փառօք և պատուով պըսակեալ՝ այս վսեմ էակը՝ զրկեալ յամենայն առանձնաշնորհութեանց իւրեանց նուազ առ նուազ սկսաւ ընկղմիլ այն թշուառութեան անթափանցելի Ովկիանոսին մէջ, զոր իւր նախածնողաց անկումը իւր առջև տարածեց ։ Այս ընկղման անմիջական հետևանքն եղաւ մարդոյս համար կորուստ այն բոլոր բարձր և ազնիւ ձիրքերուն, որոնցմով Ամենակարողն զինքը լիուլի և շքեղ զարդարած էր ։ Ահա այս է խակապէս մարդկային բոլոր թշուառութեան միակ և գլխաւոր պատճառն. թող Վոլթէռ և իւր արբանեակքն ուրանան զայս ճշմարտութիւն, թող ներկայ դարուս անհաւատ մատենագիրք գուն գործեն և իրենց թունալից գրիչներն՝ իբրև զէնք առ այս 'ի կիր արկանեն ճշմարտութեան անողոքելի ձայնն, (որ մէն մի մարդոյ սրտին մէջ կըհնչէ և նորա հոգւոյն խորերն կըթափանցէ) խեղդամահ ընելոյ համար, ինչպէս Դաւիթ Շթրաուս գերմանացի մեծանուն անհաւատ Աստուածաբանն և իւր գաղափարակից գաղղիացի համբաւաւորն Ռընան՝ իրենց մտաւորական և ուսումնական ձիրքերն ու կարողութիւնը առ այս նպատակ անխնայ գործածեցին. այլ 'ի զուր, զի ճշմարտութիւնն անյաղթելի է, նա հրեղէն երկբերան երկնային մի սուր է 'ի ձեռին Աստուծոյ՝ ազդող և հատու քան զամենայն սուր երկսայրի, և անցանէ մինչև ցորոշումն շնչոյ և ոգւոյ և յօդից և ուղղոյ, և քննիչ

գուէր ։ Ուրախութեամբ կտեսնեմ, թէեւ սուսզի չգիտեմ, թէ Մէնչէսթրի մեր յարգոյ ազգայինք զանազան առթիւ այսպիսի յօդուածոյ արդէն պատասխանեալ են լրագրաց միջոցաւ ։

Բստ խնդրութեան՝ այսպիսի հրատարակութիւնք գրեթէ ամեն օր այնչափ կրարու կը յառաջդեն, որ այս երկրին ժողովուրդն չկրնար բաւական ուշադրութիւն մատուցանել և վարկ տալ անոնց ․ և ինչպէս Աթէնէօմ և Տէյլի Թէլէկրաֆ Հայոց դէմ, այսպէս նաև ուրիշ աւելի նշանաւոր լրագիրք ; ինչպէս Թայմզ, Տէյլինիւս եւայլն՝ շատ անգամ Հայոց նպաստաւոր յօդուածներ հրատարակած են և կը հրատարակեն ։

Անցեալ ամսոյն 28ին Լոնտոնի (Society of arts) Արուեստից ընկերութեան ընդարձակ սրահին մէջ (որոյ նախագահն է Ուէլսի իշխանն) մի ատենախօսութիւն տեղի ունեցաւ , և մի բարեկամի շնորհիւ անդ ներկայ գտնուելու բարեբաղդութիւնն ունեցայ ։ Բրօֆէսր Պէլ (Bell) թէլէֆօնի վերայ խօսեցաւ , էլէքտրական լուսով պատկերներ ներկայացուց ու խիստ ճարտարութեամբ բացատրեց ։ Ինչպէս արդէն իմացած էք կը յուսամ, Թէլէֆօն՝ նորահնար գործիք մի է , որոյ միջոցաւ կրնայ մէկն խօսակցել մէկ տունէ 'ի միւս տուն կամ մէկ քաղաքէ 'ի միւս քաղաք՝ դիմացի անձին ձայնը կատարելապէս լսելով ։ Գործիքն երկու են ․ մին բերանը կը տանի կը խօսի , և միւսոյն ականջը կը մօտեցնէ լսելու համար ։ Բրօֆէսր Պէլ զանազան փորձեր ըրաւ, և 'ի հանդիսականաց ոմանք խօսակցեցան և իրենք ևս փորձերն կատարեալ յաջողութեամբ ։ Երկու գործիքներ ․ մին թէլն մէկ մղոն հեռաւորութեամբ տան մի մէջ և միւսոյն թէլն մօտակայ մի պանդոկի մէջ հաստատեալ էին ․ երկու գործիքն ևս կատարեալ կերպիւ պատասխանեցին իրենց եղած ամեն հարցմանց ։ Կընթեռնում լրագրաց մէջ թէ Տօվրի և Քալէի մէջ ևս Թէլէֆօնի փորձը ըրած և կատարելապէս յաջողած են ։ Հարկ չէ սաել թէ այս նոր գիւտն մարդկային ընկերութեան գործառնութեանց համար ինչ մեծ կարեւորութիւն պիտի ունենայ և ինչ դիւրութիւն պիտի մատուցանէ ։

* * *

Ահաւասիկ թարգմանութիւնն Կ. Պօլսոյ Յունաց Ս. Պատրիարքին շրջաբերական կոնդակին , վասն քաղաքապահ զինուորագրութեան , որ կարդացուեցաւ յիշեալ մայրաքաղաքին քանի մը եկեղեցեաց մէջ ։

Մեք, Յովակիմ, Արքեպիսկոպոս Կ. Պօլսոյ՝ Նորոյն Հռովմայ , և Տիեզերական (իքումէնիքօս) Պատրիարք՝ առ ամենայն արժ. կղերականս մեր մեծ եկեղեցւոյն 'ի Յիսուս Քրիստոս , առ ամենայն սրբակրօն քահանայս և պատուարժան միաբանս , առ Սաղմոսերգուս սուրբ եկեղեցեաց քաղաքիս , Ղալաթիոյ և Նեղուցին մերոյ և առ այլ բոլոր օրհնեալ քրիստոնեայս , սիրելի որդիս մեր 'ի Յիսուս Քրիստոս ։

Շնորհն և խաղաղութիւն երկնային հանդիցէ 'ի վերայ ձեր ։

Պաշտօնական յայտարարութեամբ կայսերական մեր մեծափառ կառավարութեան՝ որ հրատարակեցաւ յանցելումն 'ի տեղական լրագիրս , անտարակոյս յայտնի եղեալ է օրթոտոքս օրհնեալ քրիստոնէից բնակչաց յամենայն կողմանս կայսրութեան , թէ զօրութեամբ կայսերական բարձր հրամանագրոյ միոյ որոշեցաւ , որպէսզի ոչ—մահմէտական ամենայն հպատակք՝ (որք ունին զհասակն նշանակեալ 'ի յատուկ կանոնագրութեան նորահաստատ քաղաքապահ զօրաբանակին՝ որոյ նպատակն է հաստատուն պահել զանդորրութիւնն և զապահովութիւնն յարաբերական քաղաքաց ,) ընդունուին և գրուին 'ի վաշտս նոյն քաղաքապահ բանակին ։

Մեր բարձրագահ կառավարութեան այս որոշումն մասնաւորապէս հաղորդեցաւ մեզ՝ արտաքին գործոց վսեմ. նախարարին մէկ թէսքէրէովն ։ Նորին վսեմութիւնն կապահովցնէ զմեզ թէ՝ օգոստափառ վեհապետն մեր՝ հաւասար արդարութեան աչօք նկատելով զբոլոր հպատակս իւր , և ոգևորեալ արժանագով ընդգայմամբ վասն հայրենեաց նոցա , հրատարակեաց զվերջինչեալ իրատէն , բարեհաճելով մեծապէս յարգել՝ իւր բարի դիտաւորութեանց այս նոր ապացուցիւ վասն իւր ամեն հպատակաց՝ զհայրենասիրական ճգունս զորս ժողովրդեան իւրաքանչիւր դասն յօժարամիտ 'ի գործ դրաւ այժմեան արտաքոյ կարգի պարագայից մէջ , և միանգամայն յայտնելով զներքին համոզումն իւր թէ ամեն կարգի կայսերական հպատակքն՝ համաձայն վարուելով իրենց եռանդեան և հաւատարմութեանն զորս ցոյց տուին այժմեան պարագայից մէջ , սիրալիր փութով պիտի համակերպին այս որոշմանը ։

Ուստի մեր սուրբ Սինոդին և մեր ազգային մշտական խառն ժողովոյն կարծիքն առնլով , հարկ համարեցաք ծանուցանել զայս որոշումն բոլոր բարեպաշտ օրթոտօքս քրիստոնէից ներկայ շրջաբերական կոնդակաւ մերով , որում յաւելցեմք նաև մի քանի օրինակս 'ի յատուկ կանոնագրութենէն քաղաքապահ զօրաբանակին , զորմէ յիշատակութիւն եղեալ է ։

Այս նոր կարգադրութիւնն տուեալ մի յայտնի ապացոյց է մեր օգոստափառ առատաձեռն վեհապետին բարի դիտաւորութեանց վասն բոլոր ժողովրդոց (առանց խտրութեան,) հպատակաց 'ի ներքոյ իւր հզօր պաշտպանութեան և իւր հայրական կառավարութեան ․ վասնզի նորին Վեհափառութիւնն՝ իւր համապօրեալ շնորհաց և բարերարութեանց վերայ՝ զորս հայրական խնամօք կընէ ամենուն , հաճեցաւ այսօր յաւելուլ նշանաւոր պատիւ մի, այն է արտօնութիւն տալ իւր ոչ—մահմէտական ժողովրդոց որ իրենց հայրենակից մահմէտականաց հետ միաբանութեամբ գործելով , իւրաքանչիւրոք պահպանէ զհայրենիս իւր ։

Ոչ դոյ տարակոյս թէ ամենայն օրթոտօքս օրհնեալ քրիստոնեայք՝ որք կայսրութեան հաւատարիմ հպատակքն են , պիտի փութան սիրով 'ի գործ դնել զայս նուիրական պարտաւորութիւն մանաւանդ որ այս պարտաւորութիւնն ամենևին դժուարին չէ ․ քանզի քաղաքապահ զօրաբանակին զինուորաց պաշտօնն սահմանեալ է պարզապէս պատերազմի ժամանակ պահպանել իրենց քաղաքներն՝ առանց պարտաւոր լինելու երթալ 'ի դաշտս պատերազմին ․ ուր պէտք է աղէկ կրթեալ զօրաբանակ մի , 'ի բաց առեալ սակայն զայնոսիկ որք ինքնայօժար կամօք պիտի ուզեն երթալ 'ի տեսարանն պատերազմին , ինչպէս զրուցեալ է 'ի յարաբերական յօդուածն կանոնագրութեան ։

Մեր կողմանէ հայրաբար կը յորդորեմք , հանդերձ սիրալիր օրհնութեամբք մերով զբոլոր օրթոտօքս օրհնեալ քրիստոնեայս , որպէսզի իբրև հաւատարիմ հպատակք օսմանեան հզօր կայսրութեան , իբրև բարի քաղաքակիցք և զաւակք միևնոյն հայրենեաց , 'ի նկատի առնլով զծանրութիւն մեծամեծ դժուարութեանց՝ յորոց շրջապատեալ է մեր արժանապատիւ կառավարութիւնն , և որք կըպահանջեն զօգնութիւն և զկարելի նպաստ բոլոր հպատակաց իւրոց ընդհանրապէս , մանաւանդ 'ի պարագայիս յայսմիկ յորում կառավարութիւնն հարկադրեալ է յուղարկել 'ի տեսարանն պատերազմին զբոլոր կանոնաւոր և կրթեալ զօրաբանակ իւր , 'ի նկատի առնլով դարձեալ թէ պարտաւորութիւնն երախտագիտութեան և անձնանուիրութեան առ կառավարութիւնն՝ որ կը շնորհէ մեզ զմեծ պատիւն պաշտպանելոյ իւրաքանչիւրոք զերկիր իւր , ինչպէս նաև պարտաւորութիւնն առ հայրենիս՝ հարկ կըդնեն ցգնել ամենայն զոհողութեամբ , և անձնուրացութեամբ մեծափառ կառավարութեան ճգանցն զորս 'ի գործ կըդնէ անհետ ընելոյ համար զնեղութիւնս և զդժուարութիւնս յորոց շրջապատեալ է , ուստի կը յորդորեմք զձեզ զամենեսեան որք կըգտնուիք 'ի հասակի՝ որ նշանակեալ է 'ի յիշեալ կանոնագրութեան , ներկայանալ փութով 'ի զինուորագրութիւն 'ի վաշտս քաղաքապահ զօրաբանակին երբ հրաւէր կըլինի ձեզ 'ի ձեռնահաս քաղաքական իշխանութեանց ։

Այլև կը յորդորեմք զձեզ հաւատ չընծայել համբաւոց որք կրնան տարածուիլ եթէ յիշեալ վաշտքն 'ի պատերազմ պիտի յուղարկուին․ վասնզի ինչպէս որ վերն բացատրեցաւ , քաղաքապահ զօրաբանակին պաշտօնն կըկայանայ 'ի պարտաւորութեան վասն իւրաքանչիւր զինուորի այս զօրաբանակին՝ հաստատուն պահել զապահովութիւն և զհանդարտութիւն յերկրի իւրում․ ուրեմն թող իւրաքանչիւրոք բարենախանձ ըլլալով օգնական լինի իրագործութեան հարկաւոր կարգադրութեանց վասն գործոյս ։

Շնորհն Աստուծոյ և իւր անսահման ողորմութիւնն եղիցի ընդ ձեզ ամենեսեան , ամէն ։

Տուեալ յամսեանն Դեկտեմբերի 1877
'ի Կոստանդնուպոլիս ։

ԱԶԳԱՅԻՆ

Ցանցելում շաբաթու աղերսագիր մի մատուցաւ վիճակիս ազգային Քաղաքական ժողովոյն՝ խնդրելով որ քաղաքիս ազգային վարժարանաց մէջէն վերնայ աշխարհաբառ քերականութեան նորելուկ ձախորդ դասաւանդութիւնն , և նորա յաջորդէ մեր գրաբառ համառօտ և պարզ քերականութեան օրինաւոր դասատուութիւնն 'ի կանոնաւոր յառաջադիմութիւն աշակերտաց և աշակերտուհեաց ։ Քանզի կըլսեմք թէ իւրաքանչիւր դասատու՝ ըստ իւր քմաց , աշխարհիկ բարբառոյն իբր թէ քերականութիւն յօրինելով դասկոտայ ․ որով աշակերտաց թանկագին ժամանակին կորստեան պատճառ կըլինի ․ մինչդեռ գրաբառ համառօտ քերականութեան դասատուութեամբ , ինչպէս որ տեղի ունի յազգային վարժարանս Կ. Պօլսոյ և այլ գլխաւոր քաղաքաց , աշակերտք զպարզ գրաբառն ու-

---

է մտաց և խորհրդոց սրտից , և վայ , հազար վայ անոր՝ որ բաւական յանդուգն է ճշմարտութեան հետ ճակատելու ․ քանզի ով որ նորա դէմ կըմաքառի իւր ձեռօքն իւր տունը կըքանդէ և ինքզինքն գերի կըհաչակէ ստութեան և ադխութեան ․ որք մարդոյս ամենէն դաժան և անագորոյն թշնամիք են ։ Ո՛հ , քանի մեծ է սոցա ազդեցութիւնն մարդոց վերայ ․ բաց աչքերդ և անգամ մի չորս կողմդ նայէ՛ , և պիտի տեսնես , որ ստութիւնն և ադխութիւնն՝ որք 'ի սկզբանէ անտի անբաժանելի 'ի միմեանց՝ հաւատարիմ դաշնակիցք են և ամեն տեղ ազգաց և ազանց վերայ կըտիրեն ; և զբովանդակ մարդկութիւնն ամբողջ շղթաներով կաշկանդեալ՝ իբր գերի կըպահեն իրենց ամրոցում , որ է թշուառութիւնն ։

Արդ եթէ կուզենք մեր մասին զփրկութիւն Հայուն տեսանել , քարոզենք նմա զճշմարտութիւնն ․ զայն ճշմարտութիւն՝ որոյ համար Աստուածորդին ասում է թէ՝ եթէ մարդս զանի ճանչնայ և ընդունի , սա զինքն պիտի ազատէ խաւարո յամենայն գերութենէ ։ Թող ուրեմն Հայ գրիչներն ոգևորին , և աշխոյժ պատանիք ու երիտասարդք յասպարէզ փութան , և թող ճշմարտութեան քաջասիրտ ախոյեանք արիաբար յառաջ մատչին քարոզելոյ ժողովրդեան այն ամեն կարևոր խնդրոց վերայ , զորս հարկ է մեզ այժմ 'ի փրկութիւն Հայուն 'ի նկատի առնուլ , լուսաբանել , վճռել տալ և գործադրել․ զի փառք Արարչին , Հայն այժմ վերջապէս իւր դարաւոր մրափէն սթափած՝ սրտադին և ըղձիւ կըցանկայ ադխութեան ծանր կապանքն իւր ձեռքերէն և ոտքերէն թօթափել և ազատ լինել , որպէսզի կարող լինի նաև ազատ ապրիլ և գործել զոր ինչ իւր փրկութեանը կծառայէ ։ Հայաստան զձայն իւր բարձրացուցեալ լոյս , լոյս կըգոչէ ․ թող ուրեմն երթան իւր զաւակունքն և անխնայ տարածեն զլոյս գիտութեան Հայկեան աշխարհում ։ Ցայնժամ Մայրն Հայաստան պիտի դադարի արտասուելէ և փոխան տխուր հառաչմանց՝ օրհնութեան երգեր պիտի բղխին իւր կուրծքէն , որք դէպ յերկինս բարձրանալով և օդոյն մէջ քաղցրիկ հնչելով՝ մենմի ճշմարիտ Հայուն սրտին մէջ զուարթագին արձագանգ պիտի գտնեն ։ Ո՛ն ուրեմն յառաջ , զի գործն մեծ է և ժամանակն կարի նուազ և կարճ է ․ երթանք աշխատելոյ մեր հայրենեաց աւերեալ և քանդեալ դաշտերում , փութանք և ջանք 'ի գործ դնենք վերականգնելոյ զանկեալ սերունդն Թորգոմայ , սովրեցնենք իրեն սիրել և պաշտել զԱրարիչ իւր հոգւով և ճշմարտութեամբ , մօտենալ նմա , որ աղբիւրն է ամենայն բարեաց , որ նոյնինքն ճշմարտութիւն և լոյս է ։ Ճանչցնենք նաև իրեն զքաղցրութիւնն և զվսեմութիւն ազգասիրութեան և եղբայրական սիրոյ , 'ի մի բան ծանօթացնենք զինքն այն բոլոր բարձր սկզբանց հետ , որոց 'ի վերայ հիմնեալ են մարդկային կենաց բոլոր գեղեցկութիւնքն , ճշմարիտ առաքինութիւնք և երջանկութիւնն ։

Մ. Փ. Հ.

ասնելով, որ հիմի է աշխարհիկ բարբառոյն, միանգամայն և զաշխարհաբառն կուսանին առանց դատառութեան ։

Մեր յարժանայարգ ազգային քաղաքական ժողովոյն ծանր ուշադրութիւնը կըհրաւիրեմք վերոյիշեալ աղերսագրոյն վերայ. որոյ մէջ բաց 'ի ծնողաց աշակերտաց և աշակերտուհեաց, գտանին նաև փորձառու ուսումնական անձանց և ուսումնասիրաց ստորագրութիւնքն ։

Զմիւռնիա, 14 Դեկտ. 1877 ։

Յարգոյ խմբագիր—Տէր,

Գուցէ կարդացած էք Արևելեան Մամլոյ Սեպտ. և Հոկ. ամսաթուոց մէջ հրատարակեալ «Խօսակցութիւն մի Մարկոս Աւրելիոսի հետ», վերնագրով յօդուածները, որոց մէջ հեղինակը կըջանայ հին նախրապաշտական կրօնը արդի քրիստոնէական ճշմարիտ կրօնէն՝ նախադաս և օրինաւոր համարել, և նմանապէս հին աստուածոց գոյութիւնը՝ ամենակարող Արարչէն վեր և յարգի դասել։

Ուշադիր ընթերցողը կրնայ դիւրաւ մակաբերել թէ՝ նմանօրինակ յօդուածներն որչափ վնասակար հետևանք յառաջ բերեն Հայ ժողովրդեան մէջ, և նա մանաւանդ որ աստիճան դէշ ազդեցութիւն կընեն նորահաս ուսանողաց վրայ, այն ուսանողաց՝ որք այս տեսակ գրուածովք հետզհետէ տոգորելով, պիտի սկսին ամեն բարեպաշտական ակնածութիւն և յարգանք 'ի բաց թողուլ, և քրիստոնէական սուրբ կրօնի վրայ անտեղի և անհիմն կասկածներ տածելով մոլար և օտար շաւղի մը հետևիլ, որ անպատճառ 'ի կորուստ կըտանի ։ Ցաւալի է որ Արևելեան Մամլոյ փորձառու խմբագիրը՝ փոխանակ օգտակար յօդուածներ հրատարակելով իր թերթին մէջ՝ Հայ ժողովրդեան առ քրիստոնէական կրօնն ունեցած սրբազան պարտաւորութեանցը վրայ յորդորներ տալու, և անոնց առ Արարիչն իւրեանց ձկտեալ նուիրական կապերը ամրացնելու, դժբաղդաբար այս տեսակ վնասակար գրուածներով ժողովրդեան զգայմունքը կըխանգարէ, և ոչ բարի կամեցողութեամբ անոր հաւատալեաց հիմերը խախտելու առիթ կըտայ ։

Խնդրեմ խմբագիր—տէր սոյն երկտողս ամենայն արդարասիրութեամբ հրատարակել բարեհաճիք, ձեր պատուական Արշալուսոյ մէջ ։

Մնամ եայլն ։

Ոմն յընթերցողաց Ա. Մամլոյ։

ՄԱՀԱԳՈՅԺ

Ցաղնուազարմ երևելեաց քաղաքիս՝ մեծաշուք Գրիգոր էֆէնտի Այրօյեան, որ ժամանակէ մը 'ի վեր անկողնոյ կըծառայէր, ամսոյս 19-ին առաւօտուն առ Աստուած փոխեցաւ 'ի հասակի գրեթէ 60 ամաց ։

Ազնիւ, խոհական և կենցաղագէտ, հանգուցեալն,յընթացս կենաց իւրոց պատուաւոր պաշտօններ վարեց և յարգ ու համարում ստացաւ թէ իւր ազգայնոց և թէ օտարականաց առջև։ Բայց աւա՜ղ, որ հետզհետէ զսիրելի լծակից իւր և զսիրասուն բոլոր զաւակունս իւր տարաժամ կորուսանելոյ դժբաղդութիւնն ունեցաւ, և կրնամք ըսել թէ նոցա դառն և կսկծալի ցաւն պատճառ եղև անբուժելի հիւանդութեանն, որ 'ի գերեզման տարաւ զնա ։

Վախճանելոյն յուղարկաւորութեան հանդէսն փառաւորապէս կատարեցաւ ուղեկցութեամբ բազմաթիւ ազգայնոց և օտարականաց ։

Պարոն Հ. Սաւալանեան քաջ հայկաբան և գաղղիագէտ պատուելին՝ յորդորեալ 'ի բարեկամաց բազմաց, առանձին դասարան մի հաստատեալ է 'ի տան իւրում վասն գրաբառ լեզուի դասատուութեան, յորմէ դժբաղդաբար շատ տղայք զուրկ մնացեալ են ։ Բաց յայսմանէ գաղղիարէն լեզուն և ուրիշ կարևոր ուսմունք ևս դասախօսելու պատրաստ է չափաւոր ամսական վարձքով։ Ո՛վ որ կըփափաքի կարող է խօսակից լինել ընդ նմա 'ի տան իւրում։

Տփխիսէն մեր պատուական բարեկամին՝ անցեալ Նոյեմբերի 30ին առ մեզ գրեալ նամակէն արժան կըհամարիմք զհետևեալ ազգօգուտ տողն քաղել.

«փութամ ծանուցանել ձեզ, զի յ8ն ամսոյս կատարեցաւ աստ մեծաշուք հանդիսիւ բացումն Մարիամեան – Յովնանեան դպրոցին օրիորդաց Հայոց, զորոյ զմանրամասն նկարագրութիւն տեսջիք'ի Նոյեմ. ամսաթերթին Արարատայ":(1)

«Ցաւուրս յայսոսիկ եկին այսր, և աստի ուղևորեցան 'ի Ս. էջմիածին, արժ. վարդապետք Ներսէս տէր Բարթուղիմէոսեան և Եզնիկ Պօղոսեան՝ միաբանք Արմաշու վանից"։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Զմիւռնիա, 24 Դեկտեմբեր ։

Անցեալ շաբաթ օրն արտաքոյ կարգի սոսկալի փոթորիկ մի տեղի ունեցաւ հանդերձ կարկտախառն սաստիկ անձրևով և բուռն հողմով և որոտմամբ։ Մրրկածուփ ծովուն աչագին ալիքն քարափանց (քէ) վրայէն անցնելով զմերձակայ փողոցներն լիճ մի դարձուց և անցուդարձն արգիլեց մէկ երկու ժամու չափ ։ Ի նաւահանգիստն քաղաքիս և նոյն իսկ նաւուց ապաստարանին մէջ ոչ սակաւ վնասներ տեղի ունեցան ։ Բարեբաղդաբար փոթորիկն հազիւ թէ մի ժամու չափ տևեց. ապա թէ ոչ ևս առաւել և ծանրագոյն վնասուց պատճառ պիտի լինէր ։

—Ամերիկայի Միացեալ—Նահանգաց Փռէկաթըն Դրէնիթըն անուն որոյ 'ի վերայ կըծփայ Լը Ռուա ծովապետին դրօշակն, երեքշաբթի օրն հասաւ 'ի նաւահանգիստ մեր ։ Այս պատերազմական չոգենաւն 12 թնդանօթ կըկրէ և իւր նաւաստեաց թիւն 450 է ։

Յիշեալ ծովապետն՝ ընկերութեամբ պաշտօնատարաց Փռէկաթին և Ամերիկայի հիւպատոսին՝ չորեքշաբթի օրն պաշտօնապէս այցելութեան գնաց մեր վսե. կուսակալին, յորմէ արժանաւոր մեծարանօք ընդունեցաւ ։

—Անգղիական նաւատորմիղն Պէշիքայէն մեկնելով Ուրլա եկաւ, ուր պիտի անցնէ զձմեռն ։

—Զօրութեամբ Մեծ-Եպարքոսական յատուկ հրամանագրոյ միոյ, նահանգիս վսե. կուսակալն արգիլեց տեղական լրագրաց ղհրատարակումն զինուորական շարժմանց քաղաքիս ։

—Կըլսեմք թէ մեծաշուք Իլիաս էֆէնտին Զայեան, որ Բարձրագոյն Դրան արտաքին գործոց դիւանական թղթոց արձանագրութեան գրասենեկին Տնօրէն է (Խարիճիէ էվրաք միւտիրի), կայսերական հրամանագրով Հայոց ազգին կողմանէ օգոստափառ Սուլթանին թիկնապահ կամ բանակի օգնական ընտրեցաւ ։

Այս բարեպատեհ առթիւ, Նորին կայսերական վեհափառութիւնն հաճեցաւ Մէճիտիէ կարգին երրորդ աստիճանի շքանշանաւ պատուել զնորընտիր Հայ թիկնապահ իւր ։

—Բ. Դրան արտաքին գործոց թղթակցութեան գրասենեկին Տնօրէն վսե. Սարգիս էֆէնտին Պալյի բարձր աստիճանը ընծայեցաւ։

—Կըսուի թէ 'ի մէջ Բ. Դրան և Ռուսիոյ՝ 21 աւուրց զինադադարում մի դաշնադրեալ է ։

Զանազան Նոր հեռագրալուրք.

Լոնտոն, 31 Դեկտեմբեր Ն. Տ.

Աւստրիան հրաժարեցաւ 'ի դաշնակցութենէ երից կայսերաց, յայտնելով թէ կըմիանայ Անգղիոյ հետ ։ Այս որոշումն սաստիկ դրդռութիւն պատճառեց 'ի Պէրլին ։

Կ. Պօլիս, 2 Յունվար 1878 Ն. Տ.

Պատասխանն Ռուսիոյ առ կառավարութիւնն Մեծին—Բրիտանիոյ՝ յայտնի չէ տակաւին ։

Սերվիացիք գրաւեցին զՍարգեօյ ։ Մօսիւ Ֆուրնիէ՝ Գաղղիոյ դեսպան կարգեցաւ 'ի Պօլիս։

Վիէննա, 1 Յունվար Ն. Տ.

Կըսուի թէ Բէդ-Էրսպուրկի դահլիճն պատասխանելով Անգղիոյ առաջարկութեանց՝ յայտներ է թէ Զարն պատրաստ է բանակից լինել Բարձրագոյն Դրան հետ եթէ Տիվանն ուղղակի յուղարկէ ինքեան խնդիր մի վասն հաշտութեան ։

—Կըլսեմք թէ Մէնչսթրի առևտրական ժողովն որոշեալ է աղերսախառն յիշատակագիր մի յուղարկել Տէրպի լորտին, խնդրելով որ Թագուհւոյն կառավարութիւնն շարունակէ հաստատուն պահել զչէզոք քաղաքականութիւն իւր ։ Կըհաւաստեն թէ անգղիական այլ քաղաքաց առևտրական ժողովքն ևս միևնոյն միօք յիշատակագրեր կըպատրաստեն ։

—Մեծին—Բրիտանիոյ ազատասէր կուսակցութիւնն հրապարակական ցոյցեր կըպատրաստէ 'ի զանազան քաղաքս նոյն տէրութեան՝ ընդդէմ Պիքընսֆիլտ լորտին քաղաքական ընթացքին ։ Ազգային այս շարժման առաջնորդքն են պարոնայք Պրայթ, Կլէտսթըն և Ֆրիման ։

—Լրագիրք ոմանք կըծանուցանեն՝ իբրև նշանակութեան արժանի եղելութիւն մի, թէ Գաղղիոյ հասարակապետութեան նորընտիր նախարարք՝ քստ մեծի մասին, բողոքականք են կրօնիւ. այսինքն յինն նախարարաց հինգն բողոքական և չորսն կաթոլիկ են ։

---

(1) Արարատ ամսագիրն, յորմէ հետէ Ռուսիոյ ընկերութեան շոգենաւուց երթևեկութիւնն դադարեցաւ 'ի պատճառս ներկայ պատերազմին, ոչ հասանէ' ի քաղաքս մեր, թէև դիւրին է յուղարկել զայն ընդ ճանապարհ Աւստրիոյ, որպէս Արշալոյսն նոյն ճանապարհաւ յուղարկի 'ի Ռուսաստան ։

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ՍՈԿՐԱՏԻ ՈԳԻՆ

Ի քառասուն եւ չորս երեսաց բաղկացեալ հետաքրքրական եւ ուսումնական գրքոյկ մի է, որ հոգեբանութեան եւ հոգւոյ անմահականութեան վերայ ճառելէ ետեւ, կ'ապացուցանէ նաեւ հին եւ նոր փիլիսոփայից բազմաթիւ վկայութիւններով, անդրմարդկային էակաց գոյութիւնը եւ այդ էակաց (ոգւոց) մարդոց վերայ ըրած ազդեցութիւնը եւ նոցա հետ ունեցած հաղորդակցութիւնը եւայլն եւայլն ։ Պարոն Յ. Սվաճեան երիտասարդ գրագէտն թարգմանեաց 'ի գաղղիերէնէ։ Կըվաճառի 'ի գին 5 դահեկանաց ի գրասենեակն Արշալուսոյ Արարատեան, եւ Կ. Պօլիս՝ ի գրասենեակն Մ. Վ. եւ Նազմաճեան գրավաճառաց, որ ի Եենի—ճամի փողոցին թիւ 8 ։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Բամպակն քիչ մը թոյլ է, այսու ամենայնիւ բաւական վաճառմունք եղեն 'ի գին 370—375 ղուրուշից առ կենդինարն՝ մեքենայով մաքրուած բամպակն, և 350—355ի Ատանայինը ։

Աֆիոնն միշտ կուզուի, ու անցեալ և այս շաբթու գրեթէ 150 կողով վաճառեցաւ 132—135 ղուրուշով առ չէքին ըստ տեսակին ։

Փալամուտն դիւրավաճառ է և գինքն հաստատուն են ։ Այս շաբթու Անգղիոյ տեսակէն 300 կենդինար վաճառեցաւ 107 ղուրուշով։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Այս լրագիրը երկու շաբաթը անգամ մը՝ շաբաթ օրը կըհրատարակուի ։ Տարեկան գինը 120 ղուրուշ է ողջ դրամով, կանխիկ վճարելի ։ Դուրս երթալու լրագրոյ ճանապարհի ծախքը՝ առնողին վերայ է ։ Ո՛վ որ կուզէ, կրնայ բաժանորդ գրուիլ Զմիւռնիա՝ Արշալուսոյ գրատունը. իսկ ուրիշ քաղաքաց համար, ահա կընշանակեմք լրագրոյս մեծարգոյ գործակալաց անուանքը, որք են.

Կոստանդնուպօլիս՝ Հ. Ս. Ալահաճեան էֆէնտի, Տնօրէն և Տէր Փունջ լրագրոյն ։

Աղէքսանդրիա՝ աղա Մկրտիչ Հալէպլեան ։

Գահիրէ՝ Խտէնտէր աղա Մելիքեան ։

Յոպպէ՝ աղա Սիմոն Ս. Մուրատեան, փոխ—հիւպատոս Գերմանիոյ ։

Բէդէրսպուրկ՝ Խաչատուր սարկաւագ Խանթարճեան

Մոսկուա՝ պարոն Զարմայր Մսերեանց ։

Հալէպ՝ Տ. Իսահակ քահանայ Շահվէքիլեան ։

Պաղտատ՝ Անգղիոյ հիւպատոսի փոխանորդ, աղա Միքայէլ մահտեսի Մինասեան ։

Կալկաթա՝ պարոն Մ. Խ. Յովակիմեան ։

Մատրաս՝ պարոն Անդրէաս Սամ։

Պաղավիա՝ պարոն Մանուկ Որդանանեան ։

Խմբագիր—տէր լրագրոյս,

Գրիգոր Գ. Գալտաղեան ։

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ